

najdeme srovnávací odkazy k některým písním. Hudební stránka tohoto repertoáru by samozřejmě mohla vydat na samostatnou velkou kapitolu, ale i bez ní publikace nabízí skvělý vhled do specifické kultury. Chybějící hudební rozborů zčásti nahrazují zvukové záznamy na příloženém DVD. Tam kromě záznamů rozhovorů, jež byly podkladem k výzkumu, najdeme také přibližně patnáct minut písní, z nichž si lze udělat lepší představu. Písně zpívané bez instrumentálního doprovodu většinou ve dvou hlasech potvrzují, že jde o výsledek procesu, v němž se různorodé prvky smísily do poměrně homogenního stylu.

Skutečnost, že právě soubor Skejušan je těžištěm této knihy, potvrzuje i zařazení prepisů několika scének ze souborového repertoáru i řada fotografií. Skejušan není zcela typickým příkladem srovnatelným se soubory českými a moravskými, jeho primární funkcí se zdá být více udržování komunity a méně scénická prezentace. I díky tomu představuje kniha o Skejuši, Skejušanech a Skejušanu důležitý příspěvek k pochopení mechanismů, jimiž si etnické skupiny prostřednictvím kultury budují svou identitu.

Matěj Kratochvíl (EÚ AV ČR, v. v. i.)

Luděk Jirka, Migrace za lepším životem. Etnická návratová migrace ze západní Ukrajiny: Sounáležitost s ukrajinským národem a „vytváření“ krajanů. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Praha 2018, 181 s.–

Asi není nikdo, koho by nezasáhlo dění na Ukrajině po vypuknutí Majdanu v roce 2013 a následná válka na východě země. Jedním z jeho důsledků bylo prudké zhoršení životních podmínek obyvatel Ukrajiny. Ukrajinská krize se výrazně dotkla rovněž početné krajaňské komunity, která zejména na západní Ukrajině žije od 19. století. Česká republika na situaci reagovala nabídkou „návratu“ těch, kteří o to projeví zájem a zároveň doloží svůj český původ.

Do tohoto velmi aktuálního procesu „etnické návratové migrace“ nás ve své knize přivádí Luděk Jirka, jemuž se stala výzkumným polem právě krajaňská

komunita na Ukrajině. V letech 2012–2015 realizoval rozsáhlý terénní výzkum, který v intencích multi-sided etnografie neomezoval pouze na zdrojové lokality návratové migrace (města Dubno, Rivne, Luck, Lvov, vesnice v Rovenské a Volyňské oblasti), ale i na lokality cílové (Praha, Brno, Rychnov nad Kněžnou, Uničov a Žatec). Ve svém výzkumu se zabývá *emigračními tendencemi* potomků volyňských Čechů, kteří v roce 1947 neodjeli do Československa. Zatímco totiž v případě reemigrantů z roku 1947 byl často zkoumán sociální proces začlenění do majoritní československé společnosti, nereemigrující

část byla ponechána téměř bez povšimnutí. V tomto je tak monografická práce Jirky průkopnickou.

O nedávné reemigraci krajanů zejména z Doněcké a Luhanské oblasti se v médiích referovalo výrazně vlastenecko-nacionální optikou – hovořilo se o návratu krajanů do „vlasti předků“ apod. Luděk Jirka se pokouší fenomén etnické návratové migrace na příkladu krajanů z Ukrajiny postihnout z kritičtější perspektivy. Svoji pozornost zaměřuje na potomky krajanů z Rovenské a Volyňské oblasti, pro které je identifikace s českým národem a zemí původu („starou vlastí“) již velmi vzdálená. Zároveň však do jejich života vstupují ekonomické a politické problémy Ukrajiny, které tendence k (re)emigraci do ČR výrazně posilují.

Pro Jirku je z hlediska jeho výzkumných otázek nejzásadnější tázání se po tom, jak do hry týkající se vyjednávání procesu a legalizace návratu vstupuje moment pokrevního příbuzenství – „biologického dědictví“, které funguje jako pokrevní spojnice současných reemigrantů s jejich předky. Práci tak můžeme číst coby snahu postihnout procesy, jakými český stát zachází s krajany, jaký vliv má na potomky krajanů na Ukrajině a jakým způsobem ovlivňuje jejich intence reemigrovat.

Než se k vlastnímu vyústění práce v podobě odpovědi na tyto otázky autor (a tato recenze) dostane, vede nás okolnostmi a pozadím (multi-sited) výzkumu a jeho reflexí (postupná proměna jeho role, problémy s pořizováním audiozáznamu, *jinakost* participantů výzkumu), obecným kontextem (e)migrace z Ukrajiny a státní politikou směřovanou směrem ke krajanské komunitě na Ukrajině. Zážitek čtenáře zde ovšem trochu trpí. Práci by prospěla jazykově-stylistická

korektura, zejména úprava slovosledu některých vět a citací. Některé pasáže textu jsou vyloženy matoucí, obrací se kauzalita jevů či věty nedávají smysl. Jak lze rozumět například sdělení „*Čtyři participantů se chystají usadit v České republice po uskutečnění krátkodobého nebo jednoho dlouhodobého pobytu, ale deset participantů se plánuje usadit již po několika, nebo dokonce pouze po jednom krátkodobém pobytu*“ (s. 56)?

„*Push*“ a „*pull*“ faktory i neoklasická teorie migrace přinesly do migračních studií důraz na ekonomické vysvětlení migrace (s. 45). Ukrajinská emigrace je toho dobrým důkazem, když je nejčastěji dávana do souvislosti právě s ekonomickou situací v zemi. Migrace potomků krajanů sice navazuje na ukrajinské migrační proudy, zároveň je jejich migrace v mnohém specifická díky sociálním i kulturním dispozicím a preferencím.

Tuto skutečnost Jirka zkoumá skrze prizma shodných a odlišných znaků reemigrujících krajanů vůči ukrajinské migrující populaci. Identifikoval hned několik odlišností: mladí potomci krajanů jsou finančně i materiálně zabezpečeni (patří spíše do střední a vyšší střední třídy) a migrace jim před Majdanem spíše nabízel možnost, jak zlepšit své životní perspektivy (uskutečnit kariérní růst anebo vystudovat), rekrutují se z městského prostředí a plánují zůstat v České republice. Ti zde již usazení užívají tzv. *reverse remittances*, tedy finance posílané z Ukrajiny do České republiky. *Reverse remittances* tvoří finanční podpora od rodičů na Ukrajině, kteří jim takto ulehčují počáteční fázi imigrační anabáze (s. 54). Absentuje ale vysvětlení, proč se to děje, když zároveň tvrdí, že jde o skupinu „finančně i materiálně zabezpečenou“.

Problémem těchto srovnání ale je, že je obtížné se zorientovat v tom, o kom vlastně v těchto partech knihy mluví – zda o reemigrantech-krajanech, nebo o ukrajinské populaci jako celku. Tyto srovnávací pasáže proto nejednou působí matoucím dojmem i tím, že v rámci jednotlivých identifikovaných znaků podobnosti/odlišnosti chybí doložené údaje týkající se ukrajinské populace. Například u zmíněných *reverse remittances* není uvedeno, jak tomu je u ukrajinských ekonomických migrantů. Potom ale není s čím srovnávat. Některé teze se pak zdají až příliš banální („*oproti ostatním Ukrajincům mají mladí potomci krajanů vazby na Českou republiku*“ nebo „*pokud již skutečnými migraci, posílají remittance rodičům, ale spíše se jedná o finance na přelepšení*“, s. 65) a nesrozumitelné. Jak si lze například vyložit tvrzení, že „*[d]o České republiky směřuje více žen-participantek (9) než mužů-participantů (8)*“? Že je toto zjištění odvozeno ze vzorku 17 osob zahrnutých do výzkumu v tomto poměru? Ale na základě toho nic odvozovat nelze. Jako vhodnější a hodnověrnější bylo možné uvést konkrétní příklady osob a ukázat, jaké individuální pozadí a trajektorie se do jejich „návratu“ či ekonomické migrace promítlo.

Jádro textu spolu s hlavními zjištěními výzkumu je obsaženo v kapitolách, které můžeme traktovat jako autorovu snahu pojmut *krajanství* coby *strategii*, která je aktérskou reakcí na etnonacionální politiku formovanou Českou republikou ve vztahu ke krajanickým komunitám v zahraničí. Je to národní stát, který různými nabízenými aktivitami pro krajanu (letní ozdravné a vzdělávací tábory, jazykové školy) u nich formuje disporickou identitu a aktivizuje imigrační tendence.

Stát podle Jirky produkuje „*etnickou realitu, kterou sám nominálně předpokládá*“ (s. 128), čímž uplatňuje precedens národně-teritoriální ohraničené jednotky (Lee Schwartz v této souvislosti hovoří o „*teritoriálního imperativu*“, kdy se národnost nezbytně uvádí ve vztahu k teritoriu).

Největším přínosem knihy je dle mého soudu právě to, že se Jirkovi podařilo ukázat, jak je osobami českého původu instrumentálně využívána jejich příslušnost ke krajanické komunitě a jak stát utváří podmínky pro podporu tohoto strategického jednání. Uznání statusu krajanu s sebou totiž přináší benefity – stát jim zajišťuje snadnější proceduru při získání trvalého pobytu, je jen nutné doložit české předky. Tento „*biologický*“ či „*pokrevní*“ svazek tak je upřednostněn před jinými kompetencemi (kulturními, jazykovými). Na základě toho český stát vytváří exkluzivní imigrační politiku a určuje, kdo bude mít snazší, či těžší přístup k jeho zdrojům.

Jirkův text je potřeba zejména s ohledem na tyto závěrečné kapitoly knihy (*Cross-border krajanická politika českého státu; Český stát a krajané – etnická návratová migrace; „Biologická“ selekce, strategické jednání potomků krajanů a zájmy českého státu*) chápat jako příklad toho, jakým způsobem může etnologie či sociální antropologie přispět k demaskování pozadí imigračních politik evropských států, zejména těch uplatňovaných směrem k „*vlastní*“ menšině v zahraničí. Knihu je i přes některé výhrady možné doporučit jako inspirativní čtení, které naznačuje jednu z cest, jakým způsobem lze problematizovat politiku založenou na asymetrickém pojmání jednotlivých skupin imigrantů.

Michal Pavlásek (EÚ AV ČR, v. v. i.)